

جذوات و مواقیت

نوشتہ

میرزا حسن باقر داماد

معاون

حکیم الہی ملا علی نوری

تصحیح

علی اوجبی

نشر وایا

دست نوشتها ۵

سرسناسه: میر داماد، محمد باقر بن محمد، ۱۰۴۱-۱۰۴۲ ق: اوجی.

علی، ۱۰۴۳ ق: اوجی.

عنوان و نام: جذوات و مواقیت/تالیف میر محمد باقر داماد: با

جوانی علی نوری: تصحیح علی اوجی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات وایا، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: پتخت: ۳۸۴،

فروست: وایا ۳۷: دست نوشتها ۵

شابک: ۵۰۰۰۰ ریال: ۱۶-۲-۸۴۳-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا.

موضوع: میر داماد، محمد باقر بن محمد، ۱۰۴۱-۱۰۴۲ ق:

موضوع: فلسفه اسلامی، متون قدیمی تا سن ۱۴۰۰.

رده بندی کنگره: ۲ ج ۱۱۵۲ BBR

رده بندی دیویی: ۱۸۹/۱

عنوان: جذوات و مواقیت

تالیف: میر داماد

تصحیح: علی اوجی

طراح جلد: حسن کریم زاده

مدیر فنی: انوشه صادقی آزاد

ناشر: وایا

شابک: ۵۰۰۰۰ ریال: ۱۶-۲-۸۴۳-۶۰۰-۹۷۸

نوبت چاپ: اول / زمستان ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بها: ۵۰۰۰۰ ریال

آدرس الکترونیکی: vaya.pub@gmail.com

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	سیزده
مقدمه مصحح.....	هفده
۱. شرح حال مصنف.....	نوزده
۲. فهرست آثار مصنف.....	بیست و دو
الف. کتابها و رساله‌ها.....	بیست و دو
ب. شرح، حواشی و تعلیقات.....	بیست و شش
ج. نامه‌ها و مکاتبات.....	بیست و هشت
د. اجازه‌ها و تقریظها.....	سی
۳. وجه تسمیه جذوات.....	سی
۴. علت و انگیزه تألیف جذوات.....	سی و دو
۵. نشر جذوات.....	سی و سه
۶. تأثیر جذوات بر آثار دیگر حکما.....	سی و هشت
۷. ویژگیهای ادبی جذوات.....	چهل
۸. فصول و مباحث کتاب جذوات.....	چهل و سه
۹. تحلیل و نقد آرای حکمای یونان و عرفا، متکلمان و فلاسفه.....	چهل و چهار
۱۰. بسامد آثار دیگر میرداماد در جذوات.....	چهل و شش
۱۱. حواشی جذوات.....	پنجاه و پنج

۱۲. نسخ و دستنوشتهای جذوات پنجاه و شش
۱۳. شیوه تصحیح و بازخوانی پنجاه و هفت
- ۱ [مقدمه مصنف]
۱۵. الجذوة الأولى: مراتب طولی و عرضی موجودات در جهان هستی
۱۴. تنویر فی تمثیل: اولیت و آخریت واجب تعالی و تمثیل هستی به دایره
۱۸. الجذوة الثانية: اسامی عالم مجردات و عالم جسمانیات؛
۲۱. تتممة الجذوة: تشبیه نظام جملی و اجزای آن به انسان و اجزایش
۲۵. الجذوة الثالثة: ترتیب صوادر و اسامی آنها در لسان شرع
۳۵. لمعة الجذوة: الجواهر الكواكب و افلاک با واجب الوجود
۳۷. الجذوة الرابعة: منزله واجب الوجود از گونه‌های کثرت
۴۳. قبس الجذوة: وحدانیت واجب الوجود
۵۰. الجذوة الخامسة: کیفیت ترتیب صدور عقول در نظام هستی
۵۸. لمعة الجذوة: ازدواج و ترتیب در مراتب صدور در سلسله علیت
۶۲. الجذوة السادسة: عالم مثل از دید اقلیدس و حکمای شانی و اشراقی
۶۷. لحاقة الجذوة: آنحای سه گانه تحقق سواد عینی موجودات خارجی
۷۱. الجذوة السابعة: اسمای حسنی، ویزگیهای سه گانه نبوت و طریق تحقق آنها برای نبی
۷۵. مقباس الجذوة: آثار تعلق نفس به بدن و انقطاع آن؛ حقیقت موت
۸۲. الجذوة الثامنة: حقیقت زهد و عبادت نفس ناطقة انسان و رعب فلک
۸۶. لامعة الجذوة: جاعل تام نظام جملی و معلولهایش
۹۳. الجذوة التاسعة: وجود مطلق، وجود جایزات، صدور، افاضه، جنس و ایحاد
۹۹. فلذة الجذوة: ابداع، اختراع، صنع و تکوین
۱۰۵. الجذوة العاشرة: حقیقت عدد و مراتب و ویزگیهای آن
۱۱۵. ذُنابة الجذوة: ابطال توهم تنافی آرای مصنف و افلاطون با اندیشه ابن سینا
۱۲۲. الجذوة الحادية عشر: مراتب ادراکات و مدرکات آدمی
۱۲۹. لامعة الجذوة: حقیقت حرف، و ارتباط حروف با اعداد و اعیان خارجی
۱۳۷. الجذوة الثانية عشر: مراتب حروف بر حسب بیّنات و زُبر
۱۴۳. تکملة الجذوة: مراتب متطابقة مقولة حرف
۱۵۵. میقات اول: ملاک افاضه و مناط ایجاد هوّیات

میقات دوم: شمار مقولات و اجناس عالیہ	۱۵۹
میقات سیم: تطبیق حروف کلامی و کتابی بر مراتب موجودات	۱۶۲
میقات چهارم: رأی فاضل خفری در باره عالم مثال	۱۶۷
میقات پنجم: مدلول اصول مراتب اعداد و برخی از حروف، بنابر حکمت یمانی	۱۷۵
میقات ششم: متعلق اول و اثر قریش	۱۷۶
میقات هفتم: اقسام وحدت، و مقابل اعداد و حروف از دید فیثاغورس	۱۷۷
میقات هشتم: ریزگیهای ذاتی واحد حقیقی	۱۸۵
میقات نهم: اسما، مراتب و ادوار عدد	۱۸۳
میقات دهم: مراتب و ادوار حروف	۱۸۸
میقات یازدهم: لطایف اسرار حروف الف، باء، جیم و دال	۱۹۱
میقات دوازدهم: لطایف اسرار حروف هاء و یاء	۱۹۶
میقات سیزدهم: لطایف اسرار حروف زاء	۱۹۹
میقات چهاردهم: لطایف اسرار حروف زاء و یاء	۲۰۲
میقات پانزدهم: لطایف اسرار حروف کاف و لام	۲۰۶
میقات شانزدهم: علاقه میانه لام و الف	۲۱۵
میقات هفدهم: لطایف اسرار کلمه طیبه توحید	۲۱۴
میقات هجدهم: لطایف اسرار حرف میم	۲۱۸
میقات نوزدهم: موضوع له حرف میم	۲۲۳
میقات بیستم: لطایف اسرار حرف نون	۲۲۶
میقات بیست و یکم: لطایف اسرار استدارة حروف	۲۳۵
میقات بیست و دوم: مراتب پنجگانه و دوایر سه گانه عالم حروف	۲۳۵
میقات بیست و سیم: لطایف اسرار حروف سین و شین	۲۳۷
میقات بیست و چهارم: نسبت دایره حرفیه سین با حقیقت و جوهر انسان	۲۴۵
میقات بیست و پنجم: لطایف اسرار حرف عین	۲۴۶
میقات بیست و ششم: لطایف اسرار حرف فاء	۲۴۸
میقات بیست و هفتم: علاقه میانه فاء و الف و لام، و موضوع له فاء	۲۵۵
میقات بیست و هشتم: لطایف اسرار حرف صاد	۲۵۸
میقات بیست و نهم: لطایف اسرار حرف قاف	۲۶۱

۲۶۳	میقات سی ام: لطایف اسرار حرف راء
۲۶۵	میقات سی و یکام: تطابق عوالم و لطایف اسرار حروف باء، سین، قاف و عین
۲۶۹	میقات سی و دوم: تطابق عوالم و لطایف اسرار حرکات، سکونات و تشدیدات
۲۷۱	میقات سی و سیم: لطایف اسرار دوایر مقطعات نورانیة
۲۷۴	میقات سی و چهارم: اشتغال مقطعات تنزیل کریم بر اُمّهات و اصول عالم حروف
۲۷۶	میقات سی و پنجم: لطایف اسرار همزه، واو و نون
۲۷۷	حواشی و تعلیقات
۳۰۱	تصویر نسخه های خطی
۳۱۹	فهرستها
۳۲۱	۱. آیات
۳۲۳	۲. روایات
۳۲۵	۳. اشعار
۳۲۷	۴. کسان
۳۳۱	۵. گروهها
۳۳۵	۶. جایها
۳۳۷	۷. کتابها و رساله ها
۳۳۹	۸. موضوعات و اصطلاحات
۳۷۹	۹. منابع و مآخذ

پیشگفتار

اَوَّل این دفتر عنبر شمیم
بسم الله الرحمن الرحيم

مطالعه تاریخ پرفراز و نشیب فرهنگ و تمدن ایران زمین، گواه بر این معناست که اندیشه دانشمندان مسلمان ایرانی تا کنون نهادهای مدیدی بر جهان سیطره داشته و اندیشمندان و عالمان دیگر ملت‌ها قرن‌ها خوشه‌های خرمین آثار بر جای مانده از خردمندان این دیار بوده‌اند.

جامعه ایرانی در دوره‌های طلایی رشد و تعالی فرهنگ، خویش شاهد کتابخانه‌هایی با صدها هزار جلد از دست‌نوشته‌های اندیشمندان ایرانی بوده. اما متأسفانه جنگ و ستیزها، غارتگریها، حُب و بغضها، تعصبات قبیله‌ای، بی‌لیاقتی سلاطین و... باعث شد تا شمار عظیمی از این سرمایه‌های گرانسنگ فرهنگی در آتش جهل و کین بسوزد و آنچه اینک ما در کتابخانه‌های داخل و خارج شاهد آن هستیم، در واقع قطره‌ای است از آن اقیانوس. با این حال، بسیاری از دست‌نوشته‌های موجود، جزء منابع دانش‌هایی است که اکنون در اختیار ما قرار دارند، و شماری نیز حاوی معارفی است که شاید حداقل از جهت روش‌شناسی برای جهان معاصر تازگی داشته و گاه حتی روشن‌گر برخی از مبهمات و پاس‌خگویی برخی از شبهات

باشند؛ و این ضرورت احیای متون را دو چندان خواهد کرد. اما تعجب آور و دردناک تر اینکه گویا مستشرقان و محققان غربی چون پروفیسور هانری کربن، زنده یاد توشی هیکو ایزوتسو، ویلیام چیتیک و لویی مایسنیون پیشتر و بیشتر از ما این گونه ضرورتها را درک کرده اند!!

بد نیست به خاطره ای در این باره اشاره کنم: بعد از ظهر یکی از روزهای بهمن ماه سال جاری در اتاق استاد حائری به امید یافتن شرحی بر یکی از متون عرفانی، سرگرم ورق فهرستهای نسخ خطی بودم و در دریای تفکر غوطه ور که احوالپرسی گرم استاد با نسخه سنّی که به سختی به فارسی سخن می گفت، توجهم را به خود جلب کرد. این سخن صمیمی نبود جز پروفیسور هرمان لندلت استاد برجسته دانشگاه مک گیل کانادا. اطلاعات دینی و جامع ایشان در باره آثار یکی از بزرگترین عرفای سده هفتم هجری - یعنی عزیز بن محمد نسفی - شگفت انگیز بود و عشق و علاقه وافر وی به احیای آثار این بزرگ اندیش ما در تداوم کاری که سالهاست پی گرفته ام، امیدوارتر و مشتاق تر کرد. پس از ملاقات با ایشان قدری به فکر فرو رفتم، آه از نهادم برآمد که چگونه ما در کنار گنجینه های عظیم نسخ خطی به سر می بریم و خود از ارزش آنها بی خبریم؟! چگونه است که جامعه علمی با این میراث گرانبها را هیچ یا کم انگاشته و دست به دامان پندارها و گمانه های دین را زد. اما فلان مستشرق یا محقق غربی، تمامی عمر خویش را بر روی احیای اندیشه ها و یک اندیشمند مسلمان می گذارد و به این تحقیق مباحثات کرده و مسرور است!

البته در دهه اخیر مؤسسات و مراکز پژوهشی نوینادی چون مرکز نشر میراث مکتوب سعی در متمرکز کردن، جهت دادن، علمی کردن تصحیح متون خطی، و سرعت و غنا بخشیدن آن بوده اند و حرکت های ارزشمندی را نیز آغاز کرده اند، اما به جرئت باید گفت هنوز در ابتدای راهیم؛ و تداوم این راه در گروی همگانی و فراگیر جامعه دانشگاهی و حوزوی و کامیابی در انتقال تجربیات محققان طراز اول

متون به نسل جوان، پژوهنده، مشتاق و خلاق است.

ذکر این نکته نیز ضروری است که احیای برخی از آثار متفکران اسلامی به دلیل پیچیدگیها و ویژگیهای خاصِ همّتی افزون را می‌طلبد که آثار اندیشمندانی چون میر محمدباقر داماد، دشوارنویس‌ترین فیلسوف جهان اسلام از این دست است. به همین دلیل و از جهاتی دیگر سال ۷۶ برای نگارنده بسیار میمون، مبارک و فرخنده است چرا که حاصل تلاش مستمرّ نزدیک به دو سال بر روی یکی از منابع مهمّ، کلاسیک و بغرنجِ فلسفه - یعنی تقویم الایمان - میرداماد به فعلیت نشست؛ و علی‌رغم تمامی کاستی‌ها، مرد توجّه و عنایت اهل نظر و ارباب معرفت قرار گرفت. پس از تقویم الایمان در کتاب دیگر میر توجّه را به خود جلب کرد: الأفق المبین و جذوات. نتیجه بررسی‌ها، نسخه‌های متعدّد این شد که از تحقیق بر روی الأفق المبین منصرف شوم. چرا که اینک سو دست یافتن به تمامی دستنوشتهای معتبر آن در آن شرایط بسیار دشوار بود و رسوی دیگر مطلع شده بودم که دوستی آن را در برنامه‌های تحقیقی خود قرار داده‌ام. من و دوستانم به جذوات؛ یعنی مهمترین اثر میر که به زبان فارسی نگاشته شده بود. علی‌رغم اینکه آه‌ای الصراط المستقیم را مغلق‌ترین اثر وی انگاشته و گفته‌اند:

صراط مستقیم میرداماد مسلمان نشود، کاف ببناد

نگارنده معتقد است که جذوات دست کمی از آن ندارد. چرا که بخش اعظمی از کتاب حاوی مباحثی در علم حروف، اعداد و اوافق است که از علوم غیر رایج به شمار می‌آیند و آشنایان با این‌گونه علوم بسیار معدودند؛ و این باعث شد تا در تصحیح جذوات دچار تردید شوم.

مذّتی از این ماجرا گذشت تا اینکه در یکی از ملاقاتهای مسرّت بخشی که با دکتر مهدی محقق داشتم، به دلیل حُسن ظنّی که دارند، پی‌گیر تحقیقهای بعدی این کمترین شدند. در پاسخ عرض کردم: «قصّد داشتم جذوات میر را احیا کنم که به

دلیل صعوبت کار، منصرف شدم.»

ایشان با در اختیار قراردادن یکی از نسخ این اثر و برخی منابع و مآخذی که برای تحقیق بر روی چنین متنی ضرورت داشت، عملاً تصحیح جذوات را بر عهده ام گذاردند و در طول دو سالی که به بازخوانی آن اشتغال داشتم، در هر ملاقات و فرصتی، پی جوی سرانجام کار بودند؛ و اینک بسیار خوشحالم که علی رغم بضاعت علمی ام، با تلاشهای فراوان، تحقیق این اثر به پایان رسید. امیدوارم که با وجود تمامی کاستیهای احتمالی، مورد قبول ارباب معرفت قرار گیرد.

نیازمند رحمت پروردگار غنی

علی اوجبی

خزان سال ۱۳۹۶ خورشیدی